

A SZENT ISTVÁN-BAZILIKA ALAPÍTÁSA ÉS A RÉGI PEST TEMPLOMAI.

Több mint száz év forgott le azóta, mióta a lipótvárosi bazilika fölépítése elhatároztatott. A mikor az eszme először megszületett az 1790-es évek elején, a XVIII. századkori Pest még csecsemő-korát élte s alig gondolhatott még egy a legfejlettebb műizlést is kielégítő fényes, monumentális székesegyházra.

A mai Belvárosban állott már mind a hat, ma is létező templom: a parokhiális vagyis *plebánia-templom*, Szűz Mária mennybemeneteléről nevezve el, egy lelkészszel és két káplánnal, s a Szentháromság testvérülettel; a *Ferencz-rendiek* mai temploma, Alcantarai Szent Ferencznek ajánlva, a cordigerák harmadik rendje testvérületével, melynek tagjai ma is a kötél-övvel temetkeznek, s egy kolostorral; a *Pálosoké* (most egyetemi templom), Szűz Mária születéséről, mely azonban egy ideig az építkezések miatt zárva volt, a Krisztus öt sebéről nevezett testvérülettel s azzal a rezidenciával, melyben ez idő szerint a kir. zálogház van elhelyezve. Továbbá a mai *Angol szűzek*, akkor a Dominikánusok temploma, védszentje Mihály őrangyal, testvérülete pedig a szent Rózsafüzér, melyet a Dominikánusok rendje eltörlése után a Pálosok vettek birtokukba, a míg saját templomokban az építkezések folytak; végre a calaszanzai Szent Józsefnek ajánlott s ma már beépített kis *piarista*-templom, az iskolai ifjúság testvérületével, s a Szent Annáról nevezett *szervitáké*, a Szűz hét fájdalma testvérületével.

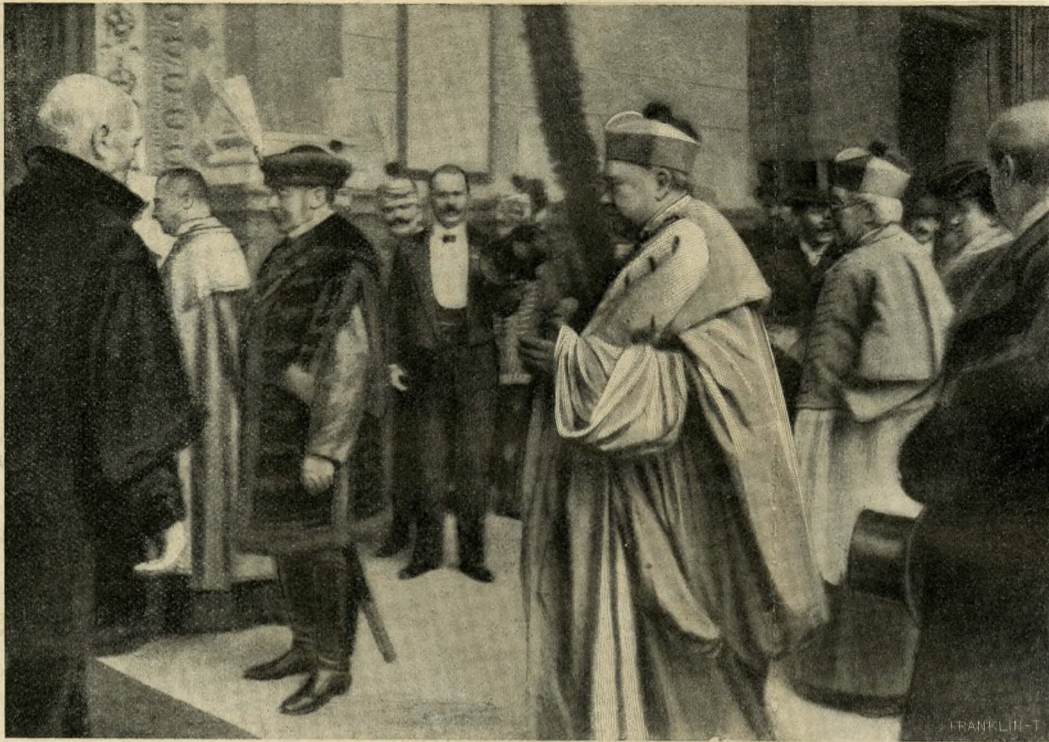
Mindezek nagyrészt mai alakjokban álltak fenn s teljesen kielégítették az akkor még kicsiny Pest hívő közönségének lelki szükségleteit. Csak mikor a város határai mindinkább terjedni kezdtetek s az Alsó- és Felső-külváros (1786-tól József- és Terézváros) majoros népe a közjük települt mesteremberek által jelentékenyen felszaporodott, akkor tették le alapjait ugyanegy évben, 1777-ben a mai *Terézvárosi templomnak*, melyet a Boldogságos Szűznek szenteltek, egy lelkészszel és két káplánnal, s a szintén a Szűz Máriának szentelt *Józsefvárosi parokhiális templomnak*. egy lelkészszel és két

káplánnal. Egy ez időtájt megejtett összeírás szerint a Józsefváros akkor 4386 lelket számlált, ebből katolikus pár 1075, bérmláló korban volt 3086, nem bérmláló korban 1300. Protestánsnak, zsidónak, ó-hitűnek nyoma sem volt az egész városrészből, ellenben itt tartózkodott tömegesen a cigányság.

Azonkívül nyilvános kápolna is sok volt a régi Pesten, és pedig azzal a középkori felfogásban gyökerező kiváltsággal felruházva, mely a hozzá menekülő gonosztevőnek immunitást biztosított. Ilyen volt a Váczi-kapun kívül álló *Megváltó kápolna*, közel hozzá a *Boldogságos Szűzé*, nem messze ezektől, a régi Sóház mellett a *Nepomuki Szent János kápolna*, a Kecskeméti-kapun kívül a *Tizennégy segítő szent-ről* (Sacellum 14 Auxiliatorum) elnevezett s már a XVIII. század végén használatból kivont halottas kápolna, köznyelven a «Schneider-kapelle» — mind a Belvárosban; a Józsefvárosban pedig a *Rókus kápolna*, előtte nagy posványos térséggel, a melyben sertések hempergöztek, a *Segítő* (Auxiliatrix) *Szűzről* elnevezett s a Lapidicinában (a mai Kőfaragó-utcza) fekvő kápolna, a Rákosmezőn *Nepomuki Szent János kápolnája*, *Sándor* báró díszes magánkápolnája, végre a Krisztus sírjáról nevezett és a *Kálvária kápolna* a hozzá tartozó temetővel.

Mélyen és bensőségesen vallásos jellege volt tehát a XVIII. századkori Pest építkezésének, a mint ez nem is lehetett másképp egy oly lakosság naiv és gyermeteg életszemlélete mellett, a mely nagyobb részét a német protestáns államok területéről betelepített hithű katolikus polgárok és kézművesek sorából alakult. A mellett a gazdag rendek a Belváros területének jókora részét bírták. A piaristáké volt az egész felső Dunapart, az 1790-ben épült görög templomtól a mai Eskü-térig, a gazdag Pálosoké a mai Szerb-, Papnövelde- és Zöldfa-utcza, a Kecskeméti-ház helyén állt városi kórházig.

A Lipótváros még nem létezett. Pest városa előbb a Hatvani- és Kecskeméti-kapu közötti, bástyán kívüli telkeket bocsátotta nyilvános árverés alá 1778-ban, négyszögölenként 3 ft 9 krjával, három évi kamatmentesség mellett, úgy hogy ez idő után a vételár hátralékos két-

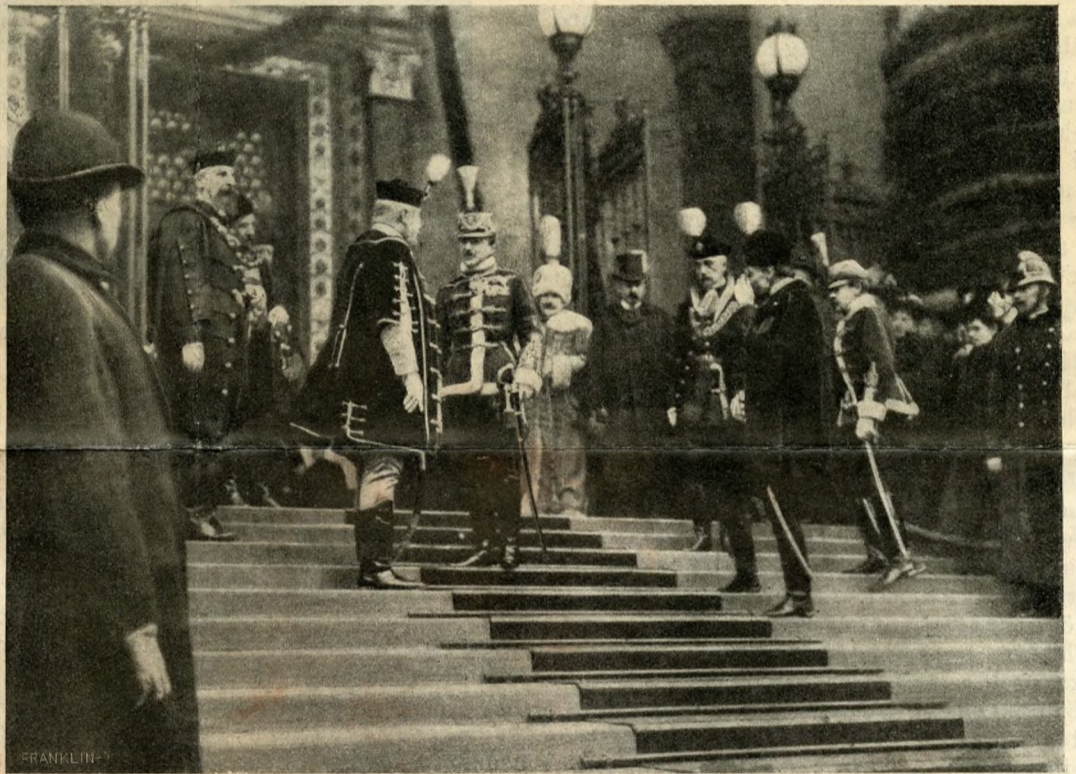

BÁRÓ HORNIG PÜSPÖK MEGÉRKEZÉSE A TEMPLOMBA.

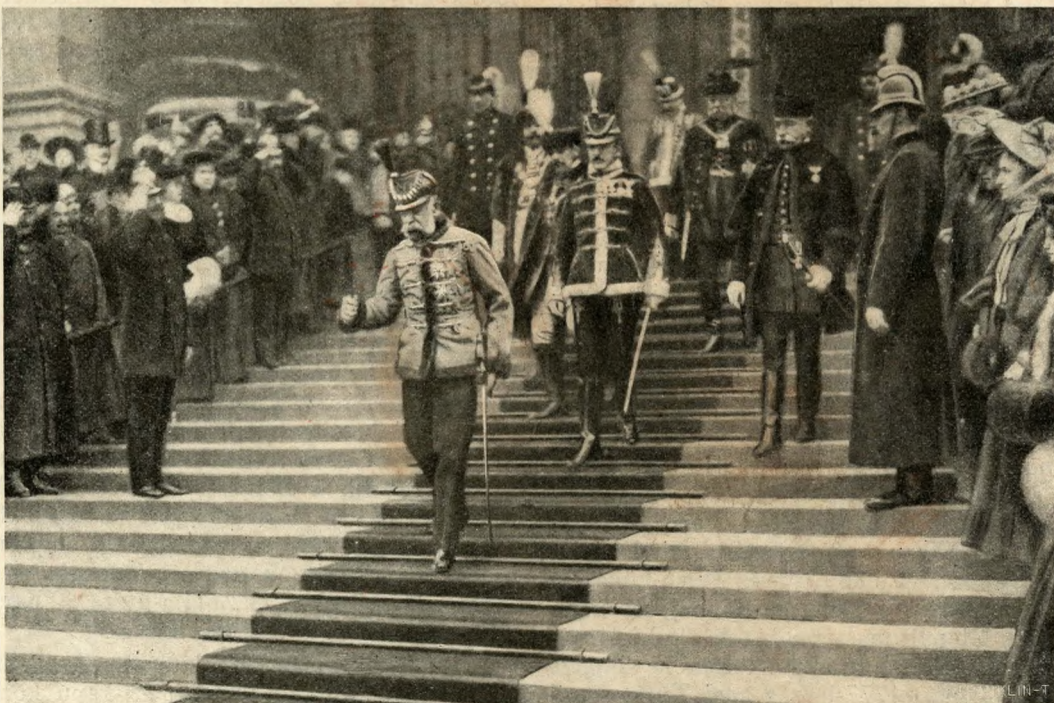
harmad összege a város részére 6% kamatot hozzon. Csak nyolcz évvel később, 1786 április 29-ikén tette szükségessé a város mind nagyobb arányú terjeszkedése, hogy az úgynevezett «*Neue Öffnung*» előtti telkek is elárvereztessenek, még pedig ezúttal már vagy készpénzfizetés ellenében, vagy pedig oly módon, hogy a tőke tíz év alatt 5% mellett törlesztessék s a vevő az építkezést egy éven belül föltétlenül megkezdje, viszont a Belvárost övező fal a város birtokában maradjon, de szükség esetén át lehessen ideiglenesen törni.

Nemsokára (1791-ben) a város hasonló feltételek mellett, mint fentebb, a pesti ácsoknak bocsátott rendelkezésére műhelytelepeket az Ujváros Duna felőli részén. Így jutottak *Fessler, Spiegel, Hacker, Kartner*, stb. olesón nagy területekhez, természetesen a feltöltés kötelezettsége mellett. De még a század utolsó éveiben is az egész Ujvárost határoló Váci-körút környéke, kezdve a Dohány-utczától és Granátos-palotától a Hacker-házig és a mai Bazilika helyéig, beleértve az akkori postahivatalt és «*Aranyszita*» fogadót, merő pocsolya. Csak 1797-ben épült ki az Orczy-ház, az «*Angol királyhoz*» címzett első nagyobb kávéházával.

Maga a Bazilika környéke azonban még ekkor is puszta és vadon volt, a mit bizonyít az is, hogy ide helyezte ki a város a *Schmaleggerné* vállalkozása folytán alapított hecz-aránát, vagy a mint akkori magyarsággal nevez-

JÓZSEF FŐHERCZEG A KORMÁNY TAGJAIVAL VÁRJA A KIRÁLYT.

A KIRÁLY TÁVOZIK A TEMPLOMBÓL.

A SZENT ISTVÁN-TEMPLOM ZÁRÓKÖVÉNEK LETÉTELE.

ték: vadvita-színházat. Maga a telek lehnerspergi *Lehner* Tóbiás hagyatékához tartozott, a kié volt a később *Nákó* gróf által megvásárolt «*Hét választó*» is s jellemző a telek akkori értékére nézve, hogy mikor *Schmaleggerné* czirkuszát eladta *Tuschl* Sebestyénnek, ennek elvállalt kötelezettségei közé tartozott addig is, míg új arénát építne, az állatok elhelyezéséért *Schmaleggerné*nek és *Lehner* Tóbiásnak napi 30 krt fizetni.

*Tuschl*nak, mint élelmes üzletembernek, úgy látszik, már ekkor szeméi előtt lebegett e városrész közeli kiépülése, azért megbocsátható spekulációval kikötötte magának az épületek esetleges megváltása jogát. És csakugyan már az 1790-es évek elején mind hallhatóbbá vált az óhaj, hogy a város az «*ujvárosi*» katolikus hívek számára új templom építését határozza el.

A tanácsnak azt a felterjesztését azonban, hogy e célra a régi «*Hetz-aréna*» területe használtassék fel, az udvari kamara 1797 május 24-iki rendeletével nem hagyta jóvá, s így tovább tíz évnél szünetelt az ügy, a mikor — 1808 szeptember 6-ikán — *Ferencz* császár hozzájárulván a Pest városa által elébe terjesztett *Hild*-féle szépitési és szabályozási tervekhez, egyúttal kifejtette azt az óhaját, hogy a Lipótvárosban mielőbb plebánia-templom létesíttessék s e célra a város a szükséges dotációról gondoskodjék.

Most már az udvari kamarának sem volt az ellen kifogása, hogy az új templom a volt amphitheatrum helyén épüljön, pénzt azonban nem adhatott s így ismét el kellett halasztani a templom építését boldogabb időkre s beérték azzal, hogy egyelőre ideiglenes templomot állítsanak, megfelelő paplakkal és iskolával. Az e tárgyban kidolgozott tervek megnyervén a legfelsőbb jóváhagyást, azok alapján *Zitterbarth* János építész 1817 februárjában hozzá is fogott az építéshez, s még azon év június 14. napján fel is szentelték az új templomot.

De ugyanakkor a végleges templom felépítésére is széles körben megindultak a gyűjtések s annak terve elkészítésével a tanács előbb *Hild* Józsefet, majd annak 1867-ben bekövetkezett halála után *Ybl* Miklóst bízta meg. Hozzájárult az építkezések siettetéséhez, hogy Pest városának *Hentzi* által történt bombázata idején az ideiglenes templom földig égett.

A bazilika további sorsa még élénk emlékezetben van. Tudjuk, hogy a kupola 1868 január 22-én, mikor már 600.000 frt volt beépítve, nagy robajjal összeomlott. A munkálatokat újra kellett kezdeni, s ez alkalommal *Ybl* a tervekben lényeges módosításokat eszközölt. De ő sem fejezhette be a nagy művet, 1891-ben bekövetkezett halálával helyet engedett *Kauser*nek, a ki most, 15 év múlva teljesen készen bocsátja át a monumentális alkotást a főváros, mint kegyuraság gondozásába. V.